

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Dr u d s t y k k e

af en

Almindelig Grammatik.

Som

Indbydelsesskrift

til

den offentlige Examen i Vordingborg Skole
i September 1839,

udgivet

af

Dr. Frederik Lange,
Overlærer.

KJÖBENHAVN.

Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri.

Almuthelie Grammatik

Motto.

Nie geschlossen, oft geründet!

Goethe.

Einleitung

Die Almuthelie Grammatik ist eine Sammlung von
Grammatikregeln für die deutsche Sprache.

Verlag von
Leipzig

1845

Preis 1/2 Rthlr.

Förste Kapitel.

Sprogets Natur og Væsen.

§ 1.

Vi have i det Foregaaende betragtet Sproget som et Givet, i dets Forhold til det Materiale, som med Nödvendighed er underlagt det. Betragtningen af dette Forhold og dets mangfoldige Phænomenener maatte ogsaa kunne udføres som Episode i Rækken af de følgende Undersøgelser, eller i al Fald ved Enden af disse som et Tillæg. Vi have imidlertid foretrukket at forudskikke denne, ikke blot paa Grund af dens Brede, der vilde gjøre den besværlig som Episode, men endnu mere, fordi den, hvorvel den udgjör en sideordnet Undersøgelse, dog staaer i et saa inderligt Forhold til de følgende, at meget i disse nödvendigviis vilde blive svævende og uklart, naar vi ikke, stiltiende eller udtrykkeligt, kunde henvise til hiin, eller dog ikke kunne udføres bestemt og tydeligt uden ved lejlighedsvisse Bemærkninger, der, for i ethvert Tilfælde at være tilstrækkelige, ikke vilde kunne undgaae besværlige Gjentagelser.

Vi befinde os imidlertid altsaa ikke i Fremskriden, den foregaaende Undersøgelse har ikke umiddelbart forarbejdet noget af de Spørgsmaal, der ere de væsentlige Opgaver for vor Undersøgelse i det Hele taget, nemlig, hvorfor er Sproget os givet? eller, hvad Betydning har Sproget i det menneskelige Liv? og paa den anden Side, hvorledes forholder Mennesket sig til det Givne? eller, hvorledes gestalter Sproget sig inderligt under den menneskelige Indvirkning? Disse tvende Spørgsmaal skulle vi her behandle ganske forfra, og om de end i det Foregaaende ere blevne berørte, saa er der om det første Spørgsmaal netop kun antydnet saameget af de følgende Undersøgelers Resultat, som paa det Sted var nødvendigt som Styttepunkt for Betragtningen; og med Hensyn paa det andet Spørgsmaal kun gennemført en enkelt og eensidig Betragtning, hvis Betydning først vil blive tydelig, naar den ved de følgende Undersøgelser eftervises i sit Forhold til det hele Spørgsmaal.

§ 2.

Vende vi os altsaa til hiint første Spørgsmaal, da paatrænger sig strax den Iagttagelse, at Mennesket er den eneste af alle Skabninger, som har Sprog, og vi vises da nødvendigen hen til at søge Grunden hertil i den særegne Beskaffenhed af den menneskelige Natur. Betragtningen heraf vil ene kunne lære os, hvad Sproget er.

Forskjelligt fra alle andre Skabninger staaer Mennesket midt imellem alt det Skabte som et selvbevidst Væsen. Modtageligt for Paavirkninger af alle dets

Omgivelser formaaer det i Bevidstheden af og om sig selv at skille de modtagne Indtryk fra sit eget oprindelige Væsen, som den faste Kjerne, hvortil hine udenfor slutte sig. Saaledes lever Mennesket ved Siden af sit ydre Liv i Phænomenernes Verden et indre Liv, med sine aandige Affektioner og Tilstande. Men for at det kan leve i disse med fuldkommen Bevidsthed, og paa den ene Side at kunne holde dem ude fra sig, saa at de ikke overvælde ham, og det egne Jeg løses op i dem; paa den anden Side at kunne fastholde dem, saa at de ikke skulle forsvinde og tabe sig inden deres hele Indhold er bleven ud-tømt, derfor er Sproget givet det. Mennesket har altsaa Sprog ifølge sin Natur, eller netop fordi det er Menneske; og Sproget er i sit Væsen en Yttring, eller Manifestation af det indre Liv.

Idet vi udtrykke os saaledes give vi Afkald paa at gaae ud fra en højere Betragtning af Sproget, som et reent abstractum, som blot Idee. Fra dette Standpunkt af vilde Sproget være at fatte som Udtryk af Selvbevidstheden, og det nærmest liggende Spørgsmaal vilde være, om den Plads, Sproget, som saadant, indtager i den hele Række af Phænomener. Men dette Spørgsmaal kunne vi ikke besvare uden overhovedet at betragte Mennesket som selvbevidst Væsen i dets Forhold til Universet, eller, med andre Ord, uden at forlade vort eget, grammatiske Standpunkt, og gaae over paa et almindeligt filosofisk. Saavist nu, som det ikke er eller kan være vor Opgave at sige Alt, hvad der kan siges om og i Anledning af

Sproget, men kun det, som med Nödvendighed udgaaer af Sprogbetragtningen selv, kunne vi ikke gjøre hin Betragtning til vort Udgangspunkt, om vi end i det Fölgende nödvendigviis komme til at beröre den; for os bliver Spörqsmaalet om Sprogets Betydning nærmest at fatte som Spörqsmaal om dets Betydning for Individuet, for det selvbevidste Væsen, og Betragtningen dernæst at gjennemføre gjennem de psykologiske Kategorier.

Ved Sproget kommer altsaa det indre Liv til Yttring (Yderlighed*) i en Række af tilsvarende Lydgestalter α : Ordene, de sproglige Individuer. Men denne Sætning udfordrer en nøjere Begrænsning. Sondre vi de enkelte Momenter, som ere virksomme i at konstituere det indre Liv, viser det sig strax, at det egne Jeg, det indre Livs Centrum, aldrig kan komme til Yttring eller komme til Udtryk i Sproget, som saadant, eller i sin Umiddelbarhed. Kun den højeste Aand formaaer dette (den guddommelige λόγος); Mennesket kan kun manifestere sit Jeg i dets enkelte Yttringer, eller ligesom i Brudstykker, ikke i Ord gjengive sig selv, men kun sine Tilstande. Men om end dette er saa, og vi i denne Forstand maa skille Ordet fra Manden, saa udgaaer dog fra det indre Livs Fylde en Aande og en Farve over de enkelte Yttrin-

*) For dette Sprogets Væsen have de germanisk-skandinaviske Tungemaal et særdeles betegnende Udtryk netop i Ordet „Sprog“, „Sprache“, det er Aabning, Gjennembrud; sammenlign, brække, brak, brukket, Bræk, Brok, sprække, spraki, sprukket, Sprog, med brechen, brach, gebrochen, Bruch, sprechen, sprach, gesprochen, Spruch, Sprache.

ger, der for det kyndige Blik tydeligt nok røbe Jegets sande Gehalt. Og her viser sig nu den fulde Betydning af det som vi ovenfor (pag. 72) have bemærket, at medens Sproget stedse er fælleds Ejendom for Slægten, dog ethvert Individuum bruger det paa en ejendommelig Maade, det er, paa den Maade, som betinges af dets egentligste, inderligste Væsentlighed. At Ordet forsætlig kan skuffe, og lyve ikke blot om den enkelte Tilstand, men ogsaa om det hele indre Væsen, er en Betragtning, som tilhører en ganske anden Række af Undersøgelser, og ikke tilkommer os her at forfølge videre.

Men selv den saaledes opfattede Sætning, at Sproget er Udtrykket for vore aandige Tilstande, maa endnu yderligere begrænses, idet vi maa erkjende, at det ikke er alle aandige Tilstande, der som saadanne og umiddelbart kunne komme til Udtryk og Orde i Sproget.

Forfølge vi altsaa Nødvendigheden af det tidligere sagte, saa indsee vi, at Sproget egentlig kun tilhører Erkjendelsens eller Forstandens Sphære. Skal Sproget, som vi ovenfor sagde, være Udtrykket for Jegets aandige Tilstande, saa forudsætter det, for at blive til, ikke blot den Akt, hvorved Jeget afficerer af et Indtryk fra et ydre eller indre optrædende Phænomen, ved hvilken Akt Jeget altsaa er lidende, men ogsaa den næste Akt, ved hvilken Jeget, ligesom for at bevare sig selv i sin Integritet, skiller Indtrykket fra sig selv, og trænger det tilbage uden for sig, ikke for at give Slip paa det, men netop for desto bedre, det er desto selvstændigere og bevidstere at bemægtige og

tilegne sig det, saa at nu saavel Jeget, som dets enkelte Tilstande paa een Gang bestaae i deres Selvstændighed og i deres Eenhed. Kun det saaledes henstillede, forestillede kan Sproget udtrykke, kun det saaledes for os staaende og forstaaede; og vi have saaledes efterviist vor Berettigelse til i det foregaaende antciperende at kalde Ordet et Udtryk for Forestillingen.

Men naar vi indskrænke Sproget til Erkjendelsens og Forstandens Sphære, tage vi ikke dermed noget af det forhen sagte tilbage, men søge kun nærmere at bestemme Sprogets Væsen; Sproget er ikke desto mindre Udtrykket for det indre Liv overhovedet, om det endogsaa egentlig kun tilhører den ene Side af dette. Men i Sprogets Væsen ligger det nødvendigviis, at vore Følelser eller de blot lidende Tilstande, hvori vort Jeg befinder sig, som umiddelbare Følger af et Indtryk, ikke som saadanne kunne komme til Yttring i Sproget, netop fordi de ere uadskilte og uadskillelige fra Jeget selv, ja ere Jeget selv i dettes forskjellige Stemninger (τόνοι). Til ejendommelig Yttring komme disse Stemninger i Toner (Sang), ligesom Reaktionen, hvorved Jeget, sig Impulset bevidst, ikke gjengiver dette, men kun manifesterer sig i Anledning af dette, og som (be)stemt af det. I Sproget derimod komme Følelserne kun til Udtryk for saavidt, som de, ligesom andre Phænomenener, blive Gjenstande for Erkjendelsens og Forstandens Virksomhed, adskilles fra Jeget, som Tilstanden fra Væsenet, altsaa kun som forestillede og forstaaede, ikke i deres Umiddelbarhed. Naar vi derfor tale om Følelsens Sprog, ligesom igjen om For-

nuftens eller Forstandens Sprog, da betegne vi dermed ikke forskjellige Arter af Sprog, men kun dettes forskjellige Indhold. Sproget er kun *cet.* — Men at Sproget ikke tilhører Følelsens Region som ejendommeligt Udtryk, viser sig ogsaa deri, at vi kunne tillyve os Følelser, medens vi ikke kunne tillyve os Forstand.

Det er maaskee ikke overflødigt, især med Hensyn paa et enkelt Punkt i de følgende Undersøgelser, her endaa at bemærke, at Villien, ligesaa lidet som Følelsen, har et ejendommeligt eller umiddelbart Udtryk i Sproget. Ligesom i Følelsens, saaledes er det i Villiens Sphære ikke et modtaget Indtryk, der skal gjengives, men Jeget selv, ikke i sin Bestemthed, som hist, men i sin sig Bestemmen; men denne Akt kan, ligesaa lidet som Følelsens komme til umiddelbart Udtryk i Sproget, men kun igjennem Erkjendelsen og Forstanden, saa at det, naar jeg siger: jeg elsker, jeg hader, eller jeg vil, jeg vil ikke, ikke er Følelsen, ikke er Villien, som taler, men Forstanden, som erkjender, fatter, forestiller sig sit Jegs aandige Tilstande.

Saaledes see vi, at Jeget kun kan udtrykke, yttre sig umiddelbart, ved at yttre sine enkelte aandige Tilstande, og atter disse igjen kun for saavidt, som de ere erkjendte forestillede, eller forvandlede til Forestillinger, og den tidligere opstillede Definition, at Sproget er Yttring af det indre Liv, er godtgjort under sin nærmere Begrændsning.

§ 3.

Men i denne Begrændsning indeholdes allerede et Moment, som vi her endnu nærmere maae udhæve og anvende, for desto mere at tydeliggjøre os Sprogets Væsen. Er nemlig Sproget Udtrykket for de enkelte aandige Tilstande, da forudsætter det paa een Gang Jegets bevidste Tilegnelse af, og fuldkomne Herredømme over disse, og er tillige selv det største Beviis derpaa, og vi forstaae hvad det vil sige, at et Indtryk kan ængste og forurolige Jeget, inden dette har fundet Ord derfor. Saaledes maa altsaa den Kamp, som hvergang opstaaer, skjönt med højst ulige Heflighed, mellem Jeget og Indtrykket, være udkjæmpet, for at Ordet og Sproget kan blive til. For den overvældede, betagne, henrevne Sindstilstand, det er, for den Tilstand, som gaaer forud for den bevidste Tilegnelse af Indtrykket, eller for Forestillingsakten, har Sproget intet Indtryk, thi at det med Lidenskabens Sprog forholder sig ganske anderledes, og at det ikke er det, som her kommer i Betragtning, er vel tydeligt nok efter det, som vi i det Foregaaende have sagt om Følelsen og dens Udtryk i Sproget. Men da nu ogsaa denne Sindets Overvældelse og Betagethed kommer til Udtryk i Lydenes, ja paa en vis Maade i Sprogets Sphære, maae vi særskilt omtale dette. Dette skeer nemlig i de saakaldte Interjektioner, og vi see da allerede her strax den fulde Betydning af det, som vi ovenfor (Pag. 59) have paastaet om disse, at de, forskjellige fra Sprogets övrige Bestanddele, udgjorde ligesom et Sprog i Sproget. Interjektionerne ere ikke

Ord, men Lyd, hvori det overvældede og betagne Sind ligesom i et uvillkaarligt Udbrud skaffer sig Luft*), ligesom den første lydelige Forløber for, og Antydning af den Kamp, hvormed Jeget skal bemægtige og underordne sig Indtrykket. Saaledes oprindeligen. Naar Sproget derpaa optager dem, som udtryksfulde Antydninger af Lidenskab og Kraft, faaer Tingen tildeels et andet Udseende. I Intelligentens Mund faae Interjektionerne et Præg af Intelligents, som oprindeligiis ikke er dem egent. De staae nu som Antydninger af, eller som Abreviaturer for den fuldstændig udtalte Forestilling, og enhver Interjektion, der skal forsvare sin Plads, maae stedse kunne lade sig opløse i et saadant; et Standpunkt, som heldigt nok er betegnet ved Udtrykket „Sætningsord.“ Imidlertid viser dog stedse den Maade, hvorpaa Interjektionen fremdeles optræder i Sproget, tilgjængelig for rhetorisk, men ikke for grammatisk Kunst, at den egentlig er Sproget fremmed, og kun ved Laan er gaaet over i det.

Om de uegentlig saakaldte Interjektioner ville vi komme til at tale nedenfor.

*) Dersom Dyrene have Sprog — og Sprogbrugen hjemler overalt dette Udtryk sin Ret — saa er det i al Fald kun et saadant interjektionelt Sprog, vi kunne tillægge dem, ikke et Analogon med det menneskelige. Dyrene have ikke Forestillinger, have ikke Indtryk, men have af dem, eftersom de ingen Selvbevidsthed have, intet Jeg, men altsaa heller intet Sprog i den Forstand, som Mennesket.

§ 4.

Naar vi om Forholdet mellem Ordet (Sproget) og Phænomenet allerede i det Foregaaende (Pag. 48) troe tilstrækkeligt at have udviklet, hvorledes det ikke var Phænomenet selv, som Ordet gjengav, men var Tilegnelsen af Phænomenet, vor Forestilling, saa have vi her endnu kun at tale om Forholdet mellem Forestillingen og Phænomenet, eller om vore Forestillingers Mulighed og Realitet, hvorpaa tilsidst Ordets Sandhed maa siges at beroe. Men derom vil det naturligtvis ikke kunne forlanges af os, at vi skulle gaae ind i en udførlig metaphysisk Undersøgelse; kun saa meget ville vi herom tilføje, som kan være tilstrækkeligt til at antyde vort Standpunkt i Almindelighed. Phænomenet er altsaa for os ikke et uforstaaet eller uforstaaeligt Noget, der ikke skulde have nogen anden Betydning for os, end den, ligesom ved en stimulus, at sætte vor Selvvirksomhed i Bevægelse; ej heller et blot Produkt af vor Tænkningens Nødvendighed, uden Realitet og Gyldighed i og for sig; Forestillingen ikke en blot subjektiv Akt uden anden Sandhed, end den, som i al Fald Tænkningens Nødvendighed medførte; men hiint et bestaaende Reale, uafhængigt af vor Tænkning, men tilgængeligt for denne og begribeligt, Forestillingen en Akt af Tilegnelse, hvis Realitet og Sandhed bestaaer i dens Overeensstemmelse med dens Gjenstand. Vi konstruere ikke Verden, men vi søge at forstaae den, forestille os den, som den er. Men at Phænomenerne overhovedet kunne paavirke os, gjøre Indtryk paa os, og

vi igjen kunne forstaae dette Indtryk og assimilere det med os, dertil ligger Grunden deri, at saavel hine som vi ere af det samme Udspring og skabte i den samme Lov; kun det homogene kan paavirke og paavirkes. Saa vist altsaa, som Alt og Alle ere deelagtige i den samme Lov, og ere i Sandheden, selv ubevidste, saa vist have vi ogsaa den Forfröstning, at vore Forestillinger ere i Sandheden, og selv i deres største Een-sidighed ere Momenter i og til en omfattende, sand Verdensanskuelse.

Men naar nu Forestillingen, sammenholdt med sit Phænomen, viser sig som et abstractum, og, uagtet sin Andeel i Sandheden, som det indholdstommere, saa kommer den dog, som alt det, den i ethvert Tilfælde er, først i Ordet til fuld selvstændig Existens. Ordet er Forestillingens Gyldighed. I det Forestillingen gaaer over til Ord, optræder den selv i Phænomenernes Række. Ethvert Ord er et Factum, der indtager sin Plads og har sin Betydning som integrerende Bestanddeel af det fælleds Værk, hvorpaa Menneskeslægten arbejder. Og saaledes viser det sig her, at det, som vi ovenfor have sagt, at Mennesket havde Sprog for saavidt som, eller netop fordi det var Menneske, ikke er at forstaae som en Mulighed, men som en Nödvendighed. Mennesket maa have Sprog; det kan ikke have Forestillinger, ikke have Selvbevidsthed, ikke være Menneske, uden Sprog. Man indvende ikke herimod saadanne Undtagelser, som f. Ex. de Dövstumme synes at gjøre. Disse sætte netop deres mutilerede og abnorme Tilstand uden for

al Lov og Betragtning. Ja dette Exempel bestyrker endog vor Sætning, eftersom det kun for saavidt er muligt at faae Forestillinger og menneskelig Udvikling, som de tilegne sig et Surrogat for det menneskelige Sprog.

§ 5.

Men dette fører os nødvendigviis over til en anden Side af Sprogets Betragtning. Vi have hidtil udviklet, hvad Sproget er for Individet selv, her møder os det Spørgsmaal, hvad Betydning Sproget har for alle andre Individuer af samme Slægt, eller for Menneskeslægtens aandige Udvikling overhovedet. Hvad vi nys saae finde Sted allerede ved Individet, nemlig at dets Forestillinger, iførte Lydgestalter, med Selvstændighed optræder ved Siden af det i Phænomenernes Række, paa een Gang Momenter i og for dets aandige Liv, det samme fremtræder endnu mere, naar vi betragte Individet i Forhold til sin Slægt eller som förende et Slægtliv. Det egne Sprog lyder ham imøde fra beslægtede Individuer, og Sproget udgjör saaledes det fælleds Meddelelsesmiddel for Slægterne, ganske med samme Nödvendighed, med hvilken det er Udtryksmiddel for Individet, saa at det ene Individuum og den ene Slægt uden Sproget ikke vilde være Noget for den anden, ligesaa lidet som Individet uden Sprog vilde være Noget for sig selv, vilde kunne forstaae sig selv.

Hvorledes nu disse tvende Sætninger, at Sproget til samme Tid er Individets og Slægtens Ejendom,

kunne forsones med hinanden, og hvorledes Individets Frihed reddes under den tilsyneladende Tvang, have vi allerede ovenfor antydet (pag. 72); her have vi kun at tilføje de yderligere Betragtninger og Iagttagelser, som tilbyde sig for os fra det Standpunkt, som vi her have vundet. Hvad er det da egentlig, som i Sproget kommer Individet imøde? Ved Siden af Phænomenerne Slægtens Opfatning af disse (for saavidt nemlig, som den er forudgaaet), ved Siden af Verden det Billede af den, som afspejler sig i de beslægtede Individualiteter, i hvis Forbund vi indtræde, eller, for at betegne Forholdet rigtigere, hin Afbildning af Phænomenerne, der gjennem Sproget ere Udtrykkene for Slægtens Opfatning af dem, træder imellem os og Phænomenerne, saa at vi see disse fornemmelig kun igjennem hine, see dem med Slægtens Øjne, opfatte og forstaae dem saaledes, som de af vor Slægt allerede ere opfattede og forstaaede. Fra dette Standpunkt betragtet staaer Sproget som Opdragelsesmiddel, og det med uafviselig Nødvendighed; kun Sproget formaaer at indvie os i Slægtens Liv. Men det er ikke vor Opgave at blive staaende ved dette allene, at finde Hvile i dette; tvertimod skulle vi paa dettes brede Basis, paa een Gang ved Hjælp af dette, og i Modsætning til dette bringe vort individuelle Liv til Udtryk og Gyldighed. Saaledes opstaaer en Kamp mellem Individet og Slægten, det er, mellem Individets Erkjendelse og Slægtens Erkjendelse, tilligemed dennes Udtryk Sproget. Thi netop fordi den Verden, som træder os imøde i Sproget, ligger os nærmere,

er os forstaaeligere, end den hiinsides liggende, eftersom den i en vis Forstand er vor egen Skabning, en menneskeliggjort Verden, netop derfor tiltaler den os stærkere, ja maa siges ofte at udöve en bildende og hemmende Magt over os. Ordet er den bundne Erkjendelse og selv bindende. Medens nu Individuet, saa sandt som det ejer en sund og kraftig Tilværelse, gjennem hiint Næt, som omgiver det af Slægtens Forestillinger og Sprog, kan udpræge sin Ejendommelighed, og ikke hvilende i det Overleverede, kan udarbejde og fremme en selvstændig Erkjendelse, synes det med uomgjængelig Nödvendighed at være bundet til sin Slægts Sprog. Og dog viser det sig ved en nærmere Betragtning, at Forskjelligheden i disse Tilfælde ikke ligger i Væsenet, men kun i Graden, ikke er specifik, men kun graduel. Vel er det saa, at Individuet, naar vi see bort fra hiin forhistoriske Tid, hvori vi maae hensætte hiin primære Sprogdannelse, af Sprogets Rödder (sammenlign p. 64), ikke formaaer at danne nye Ord for sine nye Forestillinger; men, ligesom al yderligere Dannelse af Forestillinger nødvendigviis stytter sig paa, og udvikler sig af en nærmest forudgaaende, og selv i den dristigste og meest energiske Fremadstræben aldrig kan fornægte sit Slægtskab med det Moment, som det har overvundet og hævet sig over, saa at enhver senere Forestilling er en Nuancering, Modification af den tidligere, i det lykkeligste Tilfælde en Korrigering og Rektificering af den, eller altsaa er den tidligere i en modificeret Opfatning, saaledes kan Sproget ved at nuancere, modificere og over-

hovedet yderligere at bearbejde det givne Stof, i det Mindste til en vis Grad, og i en vis Forstand følge Forestillingernes Udvikling, ja vel ret egentlig ved sin Udvikling fra inden af nærme sig til at give den meest adæqvate Afspejling af den aandige Virksomhed. Hvilke Midler, der her staae til Raadighed have vi tildeels antydet i det Foregaaende (p. 65); den videre Betragtning deraf vil udgjøre en Deel af de følgende Undersøgelser. Kun det kunne vi endnu i Almindelighed tilføje, at det naturligviis ikke kan være andet end at Sprogets Midler i denne Henseende ofte maae svigte den Enkelte, og det endogsaa i den Grad, at vi overhovedet ikke kunne sige, hvad Betydning et Ord har, naar vi ikke vide, hvem der har sagt det, eller under hvilke Omstændigheder, i hvilket Sammenhæng det er sagt.

Saaledes forstaae vi altsaa, hvorledes den selvstændige Erkjendelse kan kjæmpe med Sproget, lede efter Udtrykket, utilfredsstillet og utilfredsstillende, i det Mindste indtil den har formaet at hæve sig over al den indre Gjæring, og vundet fuldkommen Klarhed i sig selv, og hvorledes den kan blive uforstaaet og misforstaaet af Andre; men vi begribe ogsaa, hvorledes den, understyttet af en lykkelig Sprogsands, kan beherske Sproget saa'edes, at en vis ejendommelig Friskhed og Nyhed aander os imøde selv fra de meest brugte og bekjendte Ord; ligesom igjen at den glatteste og færdigste Tale kan kjede og qvæle os ved sin Trivialitet.

Sproget er Mennesket. Men Sproget er ogsaa Verden. Vilde vi udtale disse tvende Sætningers Sand-

hed i en tredie, da vilde denne være: Sproget er Verdensanskuelse. Vi have tidligere berört dette Udtryk, og vilde derfor her ikke unnlade, at eftervise dets Gyldighed. Det siger da med andre Ord ikke andet, end at Sproget er Udtryk for det indre Liv, eller for vore Forestillinger.

Andet Kapitel.

Sprogets Methode og Kunst overhovedet.

§ 1.

Ville vi, idet vi fra den foregaaende Betragtning af hvad Sproget er, gaae over til den nödvendig næste, hvorledes Sproget er, sammenfatte, og med eet Ord udtrykke, hvad vi som Resultat kunne synes at medbringe fra hiin til Grundlag for denne, saa maac vi vel nærmest sige, at vi have erkjendt Sproget som en Virksomhed, og i dette Lys have vi ogsaa i den tidligere Undersögelse om Forholdet mellem Lyd og Betydning betragtet Ordet, ikke som et dödt Residuum af Sprogsandens Virksomhed, men som et levende Hylster for Tanken, modtageligt, som Tanken selv, for Paavirkning og Udvikling. For saavidt nu, som en Deel af det, i hiin sidstnævnte Undersögelse anførte, først i det Fölgende kan finde sin Begrundelse og Ud-

vikling, ville vi igjen komme tilbage dertil; den anden Deel af Undersøgelsen, som i en vis Forstand berørte det os her foreliggende Spørgsmaal, om Sprogets hvorledes, maa derimod ansees som afsluttet. Den gik ud paa at betragte, hvorledes, det er, ved hvilket Middel, ved Hjælp af hvilket Materiale Forestillingen kom til Udtryk; naar vi her spørge hvorledes, da er det Sprogets indre Oeconomic, som er Gjenstand for vort Spørgsmaal. Saaledes er hiin Undersøgelse sideordnet denne, ikke dennes Basis; og hvad enten den Hypothese, hvorved vi have troet, at maatte besvare hiint Spørgsmaal, maa staae eller falde, bliver vort nærværende Spørgsmaal, i fuldkommen Uafhængighed af hiint, bestandigt det samme. Tilstedeværelsen af et Materiale er vis, hvorledes dettes Tilblivelse end forklares.

§ 2.

Men denne Sætning, at Sproget er en Virksomhed, udelukker nu ingenlunde den anden, at Sproget er et Bevirket. Hvad enten vi betragte Sproget som et Produkt af et Individuums, eller af et Folks sproglige Virksomhed, i begge Tilfælde er det et Bevirket. Som saadant er det et Afsluttet, et historisk Factum, Gjenstand for historisk Betragtning. Vor Opgave er en ganske anden. Gjennem alle de enkelte Virksomhedsyttringer, gjennem alt det Bevirkede, gaacr en fælleds Virksomhed; en fælleds, almindelig Mulighed gjennem alle de specielle Realiseringer af denne. Det er Lovene for denne fælleds Virksomhed, denne almin-

delige Mulighed, som vi skulle søge at udfinde. Altsaa medens de enkelte Realiseringer af den almindelige Mulighed, eller de enkelte, historiske Sprog, ikke, som saadanne, ere Opgaver for vor Undersøgelse, saa er dog Betragtningen af disse det eneste Middel, hvorved vi kunne løse hin vor Opgave, saa sandt, som vi ikke skulle eller ville konstruere hine Love a priori, men efterspore og udfinde de tilstedeværende Love, idet vi skulle udfrie den enkelte Tilsynekomme fra Tilfældigheden, og eftervise dens Sammenhæng med, og dens Tilværelse i og under Loven.

§ 3.

Men naar vi her have modsat hinanden Sproget som Virksomhed, og Sproget som bevirket, da ophæves denne Modsætning ved en nøjere Betragtning. Sproget er nemlig, saalænge det er til, ingensinde et blot Bevirket, et reent Afsluttet, tvertimod gjenfödes det stedse i og med enhver Slægt, i og med ethvert Individuum. Vi sige, saalænge det er til, thi det döde Sprog kan vel i en vis Forstand betragtes som et afsluttet Factum. Et Sprog döer, naar den Slægt, for hvis aandige Liv det var Organet, forstummer. Dog er dette Standpunkt, fra hvilket et saadant kan betragtes som et blot bevirket, ikke vort. For os er ogsaa dette, for saavidt som det ikke har ladet sig uden Vidnesbyrd, skriftlige Mindesmærker, kun at betragte i sin Virksomhed, og som et virksomt.

Men er nu Sproget hverken at betragte blot som Virksomhed, ej heller blot som det Bevirkede, men som

begge Dele tillige, saa begribe vi Sproget som et Liv, et Begreb, hvori begge hine gaae op som dettes Momenter. Først fra dette Standpunkt af viser sig den fulde Betydning af hiin Modsætning. Hvad vi ovenfor have kaldet Virksomhed, viser sig her som Udvikling; hvad vi ovenfor betragtede som det Bevirkede, viser sig her som de enkelte Fixeringer, de enkelte Udviklingsmomenter. Kun gjennem Betragtningen af disse kunne vi komme til Erkjendelse af hiin.

§ 4.

Ligesom vi nu have fundet Principet for dette Liv, dets Tilværelsesgrund, i selve den menneskelige Naturs Væsen, saa at vi maatte sige, fordi Mennesket har Forestillinger, tænker, derfor har det Sprog, saaledes er ogsaa dette Livs Methode, dets Tilværelsesmaade, ene at søge sammesteds, saa at vi maae sige, ligesom Mennesket tænker, saaledes taler det. Sprog og Tanke ere ogsaa her nödvendige Correlater. Men af de flere, forskjellige Betragtninger, som den alsidige Forfølgelse af denne Parallel vilde medføre, tilkommer os her kun een. Kun det ene Moment i Sprogets Liv, nemlig det, som vi ovenfor have kaldt den fælleds Virksomhed, den almindelige Mulighed, er, som alt bemærket, vor Opgave. Men vi kunne nu udtrykke denne bestemtere. Vi spørge ikke blot i Almindelighed om, hvorledes hiin fælleds Mulighed realiseres, men nærmere, hvorledes Mennesket, — det intelligente Væsen — Intelligentsen — efter sin intelligente Fornödenhed, sin Tænkning's Nödvendighed, gestalter og

former det sproglige Materiale. Kun saaledes kunne vi tænke os hiin Mulighed realiseret. Men her deler sig nu strax Betragtningen i to Momenter.

§ 5.

Kaste vi et Blik hen over hiint Materiale, hine radices, Rødder, som vi ovenfor have efterviist som Sprogets sidste phonetiske Individuer, og som vi paa vort nærværende Staudpunkt have at betragte som saadanne, der ere tilstede, uanseet paa hvad Maade de ere blevne til, saa viser det sig strax, at det samme Materiale, det samme Lydindividuum atter og atter vender tilbage under forskjellig Formning (som Substantiv, Verbum, Adjektiv o. s. v., og atter igjen som forskjellige Formninger af disse, forskjellige i numerus, genus, tempus, modus o. s. v.) og et i de forskjellige Sprog mere eller mindre gennemført System af Mærker, hvorved disse Forskjelligheder betegnes. Saaledes paatvinger sig os strax en Modsætning mellem Materie og Form, mellem Stof og Behandling. Vi ville betragte det gjensidige Forhold mellem disse nærmere.

Paa den ene Side viser sig Formen her ikke som organisk forbunden med Materien, ikke som den, der ved en nødvendig Proces udgaar af hiin, saa at vi skulde sige, at Sproget, cengang sat i Bevægelse, ifølge sin egen Natur, og ved en ejendommelig Stræben, udarbejdede sig selv til en Række af nødvendige Former. Sproget er ingen Organisme. Men paa den anden Side er Forbindelsen mellem begge ikke en

blot mechanic, en reent udvortes, men en virkelig, væsentlig og inderlig. Her er intet Materiale for Formen, ingen Form, som efter fremmed Lov paa tvinger Materien sit Stempel. Hvad vi her kalde Materie, er det, hvorved Intelligentsen udtrykker og betegner sin Forestilling, hvad vi her kalde Form, er Maaden, hvorpaa Intelligentsen gjør dette, Materiens Tilblivelses og Tilværelses Maade. Begge Dele ere altsaa uadskillelige fra hinanden, som Sjæl og Legeme, og danne ingen Modsætning, skjøndt de, som særskilte Momenter kunne og maae blive Gjenstand for særskilte Betragtninger.

Men medens vi nu ikke kunne betragte Sproget som en selvstændig Organisme, saa maae vi dog, efter hvad vi her have bemærket om Forholdet mellem dets Materie og dets Form, indrømme, at Sproget, som Produkt af Intelligentsen, og paa ethvert Punkt gennemtrængt af dennes Love, i en vis Forstand kan kaldes organisk, saa vist, som vi erkjende Summen af alt det Tilværende for et organisk Hele, eller en Organisme, og enhver Individualitet for en integrerende Deel af det Hele, som dets nødvendige Organ, deelagtigt i det Heles Liv, men enhver Yttring af dette igjen kun kan bestaae som Moment i og af det Heles Udvikling. Dog fastholde vi i det Følgende ikke dette Udtryk, netop fordi det lettelig kan mistydes, og ofte er blevet misbrugt, og rigtigt forstaaet ikke siger andet eller mere, end hvad vi ovenfor troe at have sagt med Ord, som ikke tillade nogen Mistydning.

Men medens nu i Sproget Materie og Form ere

uadskillelige fra hinanden, og det at forme sit Sprog ikke er andet, end at tale sit Sprog, saa bliver det dog her netop vor Opgave, at holde Betragtningen af begge disse Momenter ud fra hinanden. Og hvis da her Materien viser sig som Nødvendighed, som det Nødvendige (vi bruge denne eller hiin Lyd og ingen anden, til at betegne denne eller hiin Forestilling), Formningen derimod, som en Akt af Intelligentsens Frihed, eller med andre Ord, hvis Materialet viser sig som det givne og modtagne, Formningen derimod, som det tilkommende og bevirkede, saa kunne vi nu uden at befrygte Misforstaaelse, udtrykke vor Opgave saaledes, at vi skulle betragte, hvad det er, Intelligentsen foretager med den givne Lydmasse, for deraf at danne Ordet.

Vi tænke os altsaa det intelligente Væsen ligeoverfor, paa den ene Side sin Forestilling, paa den anden Side den det i Medfør af Sprogdannelsens Nødvendighed tilflydende Lydmasse, og vi spørge, hvorledes bereder Intelligentsen sig af denne et gyldigt, adæqvrat Udtryk for hiin?

Fra Vordingborg Skole dimitteres i dette Efteraar til Universitetet sex Disciple:

1. Christian Möller Wöldike, Søn af Pastor Wöldike i Hammer.
2. Immanuel Barfoed, Søn af Provst Barfoed i Faxøe.
3. Jeremias Wöldike, Søn af Pastor Wöldike i Hammer.
4. Jens Andreas Möller, Søn af Justitsraad, Byfoged Möller i Præstøe.
5. Carl Staal, Søn af Kammerraad, Proprietair Staal til Annøe.
6. Rasmus Jørgen Bech, Søn af Forpagter Bech i Sløse, Möller i Lolland.

Efter at disse have, i Forbindelse med fjerde Classes Disciple udarbejdet de skriftlige Prøver, examineres de mundtlig:

Mandag den 24de September.

Formiddag i Latin, Religion og Tydsk.

Eftermiddag i Græsk og Fransk.

Tirsdag den 25de September.

Formiddag i Historie og Geographic.

Eftermiddag i Hebraisk, Geometric og Arithmetik.

Examen fortsættes derpaa i følgende Orden:

1ste Værelse.

2det Værelse.

3die Værelse.

Onsdag den 26de September.

Form. 4de Classe, Religion.

3die Cl. Tydsk.

1ste Cl. Latin under Hr. *Dorph.*
Geographic.

Efterm. 2den — Græsk.

3die Cl. Geographic.

1ste Cl. Dansk Stil.

Torsdag den 27de September.

Form. 4de Cl. Latin under Rector.

2den Cl. Arithm. og Geometri.

3die Cl. Latinsk Stil.

Eftm. 4de Cl. Fransk.

3die Cl. Hebraisk.

1ste Cl. Historie og Dansk.

Fredag den 28de September.

Form. 4de Cl. Geographic.

2den Cl. Latin under Hr. *Quortrup.* 3die Cl. Fransk Stil.

Eft. 4de Cl. Hebraisk.

3die Cl. Latin under Rector.

2den Cl. Dansk Stil.

1ste Værelse.

2det Værelse.

3die Værelse.

Löverdag den 29de September.

Form. 4de Cl. Tydsk.

2den Cl. Historie.

1ste Cl. Religion.

Eft. 3die Cl. Latin under Dr. Lange.

2den Cl. Latinsk Stül.

Mandag den 1ste October.

Form. 4de Cl. Ny Historie.

3die Cl. Arithm. og Geometri.

2den Cl. Fransk.

Eft. 2den Cl. Geographie.

3die Cl. Religion.

1ste Cl. Tydsk og Naturhistorie.

Tirsdag den 2^{den} October.

Form. 4de Cl. Græsk.

3die Cl. Historie.

2den Cl. Tydsk.

Eft. 3die Cl. Fransk.

2den Cl. Latin under Hr. Dorph.

1ste Cl. Regning.

Onsdag den 3^{die} October.

Form. 4de Cl. Arithm. og Geom.

2den Cl. Religion.

1ste Cl. Latin under Hr. Quortrup.

Eft. 3die Cl. Græsk.

4de Cl. Gammel Historie.

Torsdag den 4de October.

Form. 4de Cl. Latin under Dr. Lange.

2den Cl. Naturhistorie.

Efterm. Censur.

Fredag den 12te October om Formiddagen Kl. 11 skeer Translocationen paa sædvanlig Maade.

Disciplenes Forældre og Venner indbydes ærbødigt til at bivaane saavel Examen som Translocationen.
